

Ochrona oznaczeń geograficznych wina w świetle Porozumienia TRIPS

Oznaczenia geograficzne od dawna były wykorzystywane w obrocie handlowym, w szczególności dla oznaczenia artykułów rolno-spożywczych. Celem takiego oznaczenia jest podkreślenie jego pochodzenia lub szczególnych właściwości, jakimi ten produkt się odznacza. „Oznaczenia geograficzne są dobrami niematerialnymi, stanowiąc rekonstruowane w świadomości ludzkiej informacje (wyobrażenia) dotyczące cech danych produktów w powiązaniu z miejscem ich powstania (i niekiedy także cechami tego miejsca)”¹. Wino jest towarem zajmującym szczególną pozycję na rynku. Wielowiekowa tradycja oraz unikatowe metody produkcji wina powodują, że produkt ten objęto szczególną ochroną w zakresie oznaczeń geograficznych. Podstawowe znaczenie dla tej tematyki ma Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej z dnia 15 kwietnia 1994 r. (TRIPS) – dalej: Porozumienie TRIPS². Należy również wskazać, iż powyższe Porozumienie zostało poprzedzone wielostronnymi umowami międzynarodowymi, do których należą: Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej

¹ P. Kostański (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 884.

² Treaty on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej z dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143).

słowej z dnia 20 marca 1883 r. (dalej: konwencja paryska)³, Porozumienie madryckie w sprawie zwalczania fałszywych lub oszukańczych oznaczeń pochodzenia towarów z dnia 14 kwietnia 1891 r. (dalej: Porozumienie madryckie)⁴ oraz Porozumienie lizbońskie w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji z dnia 31 października 1958 r. (dalej: Porozumienie lizbońskie)⁵.

Ochrona oznaczeń geograficznych przed Porozumieniem TRIPS

Pierwszym aktem ustanowionym w celu ochrony oznaczeń geograficznych na poziomie międzynarodowym była konwencja paryska. Nie zawiera ona przepisów regulujących w sposób szczegółowy oznaczeń geograficznych wina, ale w definicji „własności przemysłowej”⁶ znajduje się bezpośrednie nawiązanie do tego typu produktów: „słowa »własność przemysłowa« mają być zrozumiane w najszerszym znaczeniu; obejmują one wszelką produkcję z dziedziny rolnictwa (wino, ziarno, owoce, bydło itd.)”. Stwierdzono zatem, że konwencja dotyczy również oznaczeń wina.

³ Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r. zmieniona w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Lizbonie dnia 31 października 1958 r., w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. (Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 52).

⁴ Porozumienie madryckie w sprawie zwalczania fałszywych lub oszukańczych oznaczeń pochodzenia towarów z dnia 14 kwietnia 1891 r. przejrane w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r. i w Hadze dnia 6 listopada 1925 r. (Dz.U. z 1932 r. Nr 47, poz. 446).

⁵ Porozumienie lizbońskie w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji z dnia 31 października 1958 r., zmienione w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. i zmienione 28 września 1979 r. Polska nie jest sygnatariuszem tego porozumienia.

⁶ Konwencja paryska, art. 1 pkt 3.

Akt ten nie zawiera definicji oznaczeń geograficznych. Wskazuje jednak na dwa pojęcia: oznaczenia pochodzenia (w wersji angielskiej *indications of source*) i nazwy pochodzenia (w wersji angielskiej *appellations of origin*) jako przedmiot ochrony własności przemysłowej. Konwencja nie zawiera jednak ich definicji, a jedynie ogólne stwierdzenie w art. 1.

Kolejnym ważnym aktem prawa międzynarodowego, w którym znajdują się przepisy dotyczące wina, jest Porozumienie madryckie. Podobnie jak konwencja paryska, porozumienie reguluje kwestie ochrony własności przemysłowej. W przeciwieństwie jednak do konwencji dotyczy w całości oznaczeń pochodzenia. Wzorem konwencji nie zamieszczono definicji oznaczenia geograficznego, a zakres przedmiotowy ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia został ujęty podobnie. Pewną nowością w porównaniu z konwencją paryską jest wprowadzenie w art. 4 Porozumienia madryckiego szczególnej ochrony przewidzianej dla win opatrzonych regionalnymi nazwami miejsc pochodzenia (*appellations régionales de provenance*). Przepis ten nie podaje wprawdzie definicji tych nazw, ale można przyjąć, że przygotowuje niejako podłoże do wprowadzenia definicji nazw pochodzenia. Według art. 4 porozumienia, „orzekanie o tym, jakie nazwy z powodu swego rodzajowego charakteru nie podlegają postanowieniom Porozumienia, należy do sądów każdego kraju, jednakże nazwy regionalne miejsca pochodzenia produktów winnych nie są objęte zastrzeżeniem wymienionym w tym artykule”. Nazwy regionalne nie mogą zatem przekształcić się w nazwy rodzajowe.

Kolejnym aktem prawa międzynarodowego dotyczącym oznaczeń geograficznych wina jest Porozumienie lizbońskie⁷. Zostało zawarte na podstawie art. 19 konwencji paryskiej. Każde państwo będące sygnatariuszem konwencji mogło przystąpić do tego porozumienia. Jednakże niewiele krajów skorzystało z tej możliwości, do 2012 r. jedynie 27 państw podpisało Porozumienie lizbońskie. Ten akt prawa międzynarodowego po raz pierwszy wprowadził

⁷ Polska nie jest sygnatariuszem tego porozumienia.

definicję nazwy pochodzenia (*appellations of origin*). Zgodnie z art. 2 ust. 1 porozumienia nazwami pochodzenia są „nazwy geograficzne kraju, regionu lub miejscowości, które służą do wskazania pochodzących stamtąd produktów, których jakość i cechy wynikają wyłącznie lub zasadniczo ze środowiska geograficznego, łącznie z jego czynnikami naturalnymi i ludzkimi”. W art. 2 ust. 2 przedmiotowego artykułu określono państwo pochodzenia (*country of origin*) jako państwo, którego nazwa bądź nazwa regionu lub miejscowości znajdujących się w tym państwie tworzy nazwę pochodzenia, jakiej produkt zawdzięcza swą renomę. Analizując art. 2 porozumienia, należy stwierdzić, że nazwą pochodzenia może być wyłącznie nazwa geograficzna kraju, regionu lub miejscowości.

Zakres przedmiotowy porozumienia obejmuje zatem tylko ściśle określoną kategorię nazw geograficznych. Nazwy pochodzenia stanowią podgrupę szerszego pojęcia oznaczeń geograficznych i są oznaczeniami słownymi. „Jednocześnie pełnią one funkcję nazw produktów (np. nazwy *Champagne, Bordeaux, Porto*). Wynika to wprost z definicji lizbońskiej, zgodnie z którą nazwy pochodzenia wskazują produkt (*designate a product*). Znaki symboliczne i inne formy ekspresji, nawet jeżeli oznaczają produkt, nie są objęte dyspozycją art. 2 Porozumienia lizbońskiego”⁸.

Porozumienie TRIPS

Najważniejszym aktem prawa międzynarodowego dotyczącym oznaczeń geograficznych wina jest Porozumienie TRIPS. W drugiej połowie XX w., w wyniku rozwoju wymiany handlowej na świecie, zaistniała potrzeba wprowadzenia przepisów wzmacniających ochronę praw własności intelektualnej. Układ GATT, który miał zliberalizować światowy handel, nie zapewniał należytej ochrony praw własności intelektualnej. Po długich, kilkudziesięcio-

⁸ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium z prawa wspólnotowego i polskiego*, Warszawa, s. 44.

letnich rokowaniach w ramach Rundy Urugwajskiej powołano Światową Organizację Handlu (WTO). Porozumienie TRIPS stanowi załącznik 1C do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu WTO, podpisanego w Marrakeszu w dniu 15 kwietnia 1994 r.

Przepisy od art. 1 do art. 8 porozumienia ustanawiają ogólne zasady ochrony praw własności intelektualnej, w tym oznaczeń geograficznych. Przepisy Porozumienia TRIPS wprowadziły do prawa międzynarodowego pojęcie „oznaczenia geograficzne”. W świetle art. 22 ust. 1 porozumienia „oznaczeniami geograficznymi są oznaczenia, które identyfikują towar jako pochodzący z terytorium kraju członkowskiego lub regionu, lub miejsca na tym terytorium, jeżeli pewna jakość, reputacja lub inna cecha towaru jest przypisywana zasadniczo pochodzeniu geograficznemu tego towaru”. Artykuł 23 porozumienia ustanawia dodatkową ochronę oznaczeń geograficznych dla win i wyrobów alkoholowych, uznając tym samym wyjątkowy charakter tych produktów w porównaniu z innymi artykułami rolno-spożywczymi⁹.

Zgodnie z art. 23 ust. 1 porozumienia, każdy członek musi ustanowić odpowiednie „środki prawne dla zapobieżenia używaniu oznaczeń geograficznych identyfikujących wina dla win, które nie pochodzą z miejsc wskazanych przez te oznaczenia geograficzne, którymi zostały oznaczone [...] nawet jeżeli prawdziwe pochodzenie tych towarów zostało wskazane lub oznaczenie geograficzne jest użyte w tłumaczeniu, lub gdy towarzyszy mu określenie takie, jak ‘rodzaj’, ‘typ’, ‘gatunek’, ‘imitacja’ lub tym podobne”. W ustępie drugim została przewidziana możliwość odmowy rejestracji znaku towarowego dla win lub unieważnienia jej z urzędu. Odmawia się lub unieważnia *ex officio* rejestrację znaku towarowego dla win, który zawiera lub składa się z oznaczenia geograficznego identyfikującego wina, jeżeli ustawodawstwo członka tak stanowi bądź na wniosek zainteresowanej strony w odniesieniu do takich win, które nie mają tego pochodzenia.

⁹ L. Costato, F. Albisinni (red.), *European Food Law*, Italia 2012, s. 431.

Porozumienie przewiduje również regulacje szczególne dla homonimicznych oznaczeń geograficznych dla win. Artykuł 23 ust. 3 stanowi, że „w przypadku homonimicznych oznaczeń geograficznych dla win ochrona powinna być przyznana każdemu oznaczeniu z zastrzeżeniem postanowień ustępu 4 artykułu 22”. Wyłączono spod ochrony zatem oznaczenia geograficzne, które aczkolwiek są prawdziwe, co do terytorium, regionu lub miejsca w nim położonego, z którego towar pochodzi, to w sposób nieprawdziwy informują odbiorców, że towar ten pochodzi z innego terytorium. Porozumienie stanowi także, iż każde państwo członkowskie określi „praktyczne warunki dla odróżnienia jednych homonimicznych oznaczeń geograficznych od innych, biorąc pod uwagę potrzebę zapewnienia sprawiedliwego traktowania producentów, których to dotyczy, a także zapobieżenia wprowadzaniu konsumentów w błąd”. W ustępie czwartym ustanowiono, że w celu ułatwienia ochrony oznaczeń geograficznych dla win zostaną podjęte w Radzie TRIPS negocjacje dotyczące ustanowienia wielostronnego systemu notyfikacji i rejestracji oznaczeń geograficznych dla win nadających się do ochrony w krajach będących członkami, uczestniczących w tym systemie.

Kwestia objęcia dodatkową ochroną jedynie win i wyrobów alkoholowych budzi wiele kontrowersji. Od wielu lat toczy się debata nad znowelizowaniem Porozumienia TRIPS w części dotyczącej ochrony oznaczeń geograficznych. Obecnie dyskutowane są dwa zagadnienia w ramach mandatu z Doha¹⁰: stworzenie wielostronnego rejestru win i wyrobów alkoholowych oraz rozszerzenie dodatkowej ochrony na wszystkie towary.

Negocjacje, które odbywają się na specjalnych sesjach Rady TRIPS, dotyczą stworzenia wielostronnego systemu notyfikacji i rejestracji oznaczeń geograficznych dla win i wyrobów alkoholowych. Wielostronny rejestr jest dyskutowany niezależnie od zagadnienia rozszerzenia dodatkowej ochrony na inne towary, chociaż niektóre kraje traktują te kwestie jako jeden temat. Prace nad arty-

¹⁰ <<http://www.wto.org>>.

kułem 23 ust. 4 Porozumienia TRIPS rozpoczęły się w 1997 r., a obecnie przebiegają w ramach Rundy z Doha (Deklaracja z Doha, paragraf 18¹¹). Ostatecznym terminem do zakończenia negocjacji w ramach Rundy z Doha była 5. Konferencja Ministerialna Światowej Organizacji Handlu w Cancún w 2003 r. Jednakże nie udało się osiągnąć tego celu i negocjacje trwają w ramach ogólnej agendy Rundy z Doha. W ciągu wieloletnich negocjacji pojawiły się trzy propozycje. Unia Europejska przedstawiła swoją propozycję¹² w czerwcu 2005 r., wzywając do znowelizowania Porozumienia TRIPS przez dodanie aneksu do artykułu 23 ust. 4. Zaproponowała, aby podczas rejestracji oznaczenia geograficznego wprowadzić domniemanie wzruszalne, które chroniłoby oznaczenie geograficzne w innych krajach członkowskich WTO, z wyjątkiem państw, które w odpowiednim czasie wniosły sprzeciw, na przykład w ciągu 18 miesięcy. Sprzeciw mógłby być wniesiony jedynie w określonych przypadkach, na przykład gdy nazwa stała się rodzajowa albo gdy nazwa nie odpowiada definicji oznaczenia geograficznego. Jeżeli państwo nie wniosłoby zastrzeżenia, nie mogłoby odmówić ochrony na warunkach, na jakich oznaczenie zostało zarejestrowane.

Kolejna propozycja – *joint proposal*¹³ – opiera się na założeniu, że nie należy zmieniać Porozumienia TRIPS. Zamiast tego pomysłodawcy proponują, aby Rada TRIPS ustanowiła dobrowolny system, w którym zgłoszone oznaczenia geograficzne byłyby umieszczone w rejestrze. Kraje, które zdecydowałyby się uczestniczyć w tym sys-

¹¹ Ibidem.

¹² Communication from the European Communities, Geographical indications, 2005, TN/IP/W/11.

¹³ Proposed Draft TRIPS Council decision on the establishment of a multilateral system of notification and registration of geographical indications for wines and spirits, 2008, TN/IP/W/10/Rev.2. Po raz pierwszy złożony w 2005 r., a następnie zmieniony w 2008 r., wspólna propozycja państw: Argentyny, Australii, Kanady, Chile, Kostaryki, Dominikany, Ekwadoru, San Salwadoru, Gwatemali, Hondurasu, Japonii, Korei, Meksyku, Nowej Zelandii, Nikaragui, Paragwaju, Tajwanu, Republiki Południowej Afryki oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki.

temie, byłyby zobowiązane dostosować swoje prawo wewnętrzne do wymogów rejestru przed decyzją o objęciu ochroną oznaczeń. Trzecia propozycja – autorstwa Hongkongu i Chin – opiera się na kompromisie¹⁴. Zarejestrowana nazwa byłaby chroniona przez domniemanie wzruszalne (konstrukcja podobna do projektu Unii Europejskiej), które jednak miałyby ograniczenia i obowiązywałyby jedynie w krajach, które przystąpiły do systemu. 21 kwietnia 2011 r. obecny przewodniczący Komitetu Negocjacji Handlowych – Darlington Mwape z Zambii opublikował raport¹⁵. Zawiera on kompromisowy tekst, opracowany w 2011 r., który jako pierwszy uwzględnia propozycje większości państw członkowskich. Przewodniczący stwierdził, że projekt kompromisowego tekstu zapewnia dobrą podstawę do dalszych negocjacji w kierunku stworzenia wielostronnego systemu notyfikacji oraz rejestracji oznaczeń geograficznych dla win i wyrobów alkoholowych.

Debata nad utworzeniem wielostronnego systemu notyfikacji i rejestracji skupia się na kilku kluczowych problemach. Jednym z nich jest pytanie o to, jakie skutki prawne dla państw członkowskich wywołałaby rejestracja oznaczenia geograficznego w takim systemie, jeżeli, zgodnie z brzmieniem art. 23 ust. 4 porozumienia, system rejestracji i notyfikacji miał ułatwić ochronę oznaczeń geograficznych dla win (*facilitating protection*). Pojawia się też pytanie, jakie skutki dla krajów nieuczestniczących w systemie pociągnie za sobą wprowadzenie takiego systemu. Równie ważne wydaje się zagadnienie administracyjnych i finansowych kosztów, którymi zostaną obciążone państwa przystępujące do systemu.

Drugim zagadnieniem jest rozszerzenie dodatkowej ochrony na wszystkie towary. Obecnie wszystkie towary są objęte ochroną

¹⁴ *Multilateral system of notification and registration of geographical indications under article 23.4 of the TRIPS Agreement*, Communication from Hong Kong, China, 2003, TN/IP/W/8.

¹⁵ *Multilateral system of notification and registration of geographical indications for wines and spirits*. Report by the Chairman, Ambassador Darlington Mwape (Zambia) to the Trade Negotiations Committee, Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights Special Session, TN/IP/21.

z art. 22 Porozumienia TRIPS. Pojawiły się opinie, że dodatkowa ochrona, przewidziana obecnie dla win i wyrobów alkoholowych, powinna być rozszerzona na wszystkie produkty. Niektóre kraje twierdzą, że postęp w tym aspekcie oznaczeń geograficznych ułatwiłby porozumienie w zakresie rolnictwa. Inne państwa stoją na stanowisku, że Deklaracja z Doha nie daje uprawnień do negocjowania tej kwestii. Unia Europejska proponuje natomiast, aby debatę nad tym zagadnieniem włączyć do ogólnych negocjacji w zakresie rolnictwa. W związku z wątpliwościami natury formalnej dyskusja nad rozszerzeniem ochrony przebiega ostrożnie. Najpierw debatowano w Radzie TRIPS, obecnie również na nieformalnych konsultacjach, którym przewodzą dyrektorzy generalni WTO. Członkowie WTO są podzieleni w tej kwestii. Członkowie tacy, jak m.in.: Indie, Turcja, Unia Europejska, Jamajka, Szwajcaria, Tajlandia postrzegają rozszerzenie ochrony jako środek, który pomoże wprowadzać na światowy rynek rodzime produkty poprzez bardziej efektywne rozróżnianie produktów, na przykład indyjskich od towarów oferowanych przez producentów z innych państw.

Przeciwnikami takiego rozwiązania są m.in.: Australia, Stany Zjednoczone Ameryki, Ekwador, Argentyna, Filipiny, które twierdzą, że obecny poziom ochrony jest wystarczający, a rozszerzenie ochrony zakłóciłoby funkcjonowanie obecnych, zgodnych z prawem, praktyk marketingowych. W lipcu 2008 r. grupa członków WTO wezwała do podjęcia decyzji proceduralnej, dotyczącej równoległych negocjacji tej kwestii, wraz z dwoma innymi zagadnieniami. 21 kwietnia 2011 r. Dyrektor Generalny WTO Pascal Lamy przedstawił raport¹⁶, w którym zaprezentował wyniki procesu negocjacji. Dotychczas nie podjęto jednak wiążących decyzji w celu zmiany Porozumienia TRIPS w zakresie tego zagadnienia.

¹⁶ P. Lamy, *Issue related to the extension of the protection of geographical indications provided for in article 23 of the TRIPS Agreement to products other than wines and spirits and those related to the relationship between the TRIPS Agreement and the Convention on biological diversity*, 2011, TN/C/W/61.

Podsumowanie

Wino, ze względu na swój wyjątkowy charakter, zostało objęte szczególną ochroną. Należy podkreślić, że nie tylko Porozumienie TRIPS, ale również wcześniejsze umowy międzynarodowe uznawały potrzebę dodatkowej ochrony nazw geograficznych wina, również jako produktu warunkowanego polityką rolną i regionalną. Debata tocząca się na poziomie międzynarodowym wokół przedmiotowej ochrony pokazuje, jak ważne miejsce wśród produktów żywnościowych zajmuje wino.